

Kanyon a pénzes házban

Miután a budavári Szentháromság téren újra hajdani formáját mutatja Fellner Sándor 1905 januárjában felavatott Pénzügyminisztériuma, a helyreállításról szóló beszámolót stílszerűen kisebb helyreigazítással kell kezdenünk. Miként a historikus építészeti örökség szerves részét képező tetődíszek között megemlékeztem róla (*Mozgó Világ*, 2022/12), továbbra is azt gondolom, hogy árkádíves homlokzata a hivalkodó tornyokkal ma nagyon idegen ízlésvilág képzetét kelti. Erről most már bárki megbizonyosodhat. Ugyanakkor arról is, amire korábban nem volt lehetőség. Eredeti méretére kiegészítve sem akadályozza a rálátást a vele srégen szemben álló Nagybaldogasszony-templomra, amelyet Schulek Frigyes nem sokkal korábban (1874 és 1896 között) képzett meg klasszikus gótikus elemek és motívumok felhasználásával. Azaz igazodik a domonkosok hajdani székhelyének, a Hilton szálló végfalának vonalához. Holott a második világháborúban súlyosan megrongálódott Pénzügyminisztérium 1950 és 1952 közötti purifikáló átalakításának, a legfelső szint és a felépítmények elbontásának, valamint a homlokzat kisimításának az volt az egyik legfőbb és azóta a szakmunkákban visszatérő indoka, illetve magyarázata, hogy „túlzott arányú rízalitja bántóan türemkedett bele a tér konkáv kerületi elhatárolásába”. Ezért aztán „elnyomta a mellette

álló [...] legfontosabb emléket – az egyébként szerény tömegű Mátyás templomot”, hogy a munkájáról a *Magyar Építőművészetben* beszámoló Rados Jenő egykori szavaival éljünk. A rangos építészettörténész, a középkor elismert kutatójának nevéhez fűződik ugyanis a műemléki sebészetnek ez az évtizedeken át mintaadó és klasszikusként hivatkozott példája.

A szocializmus hagyatékaként modernizált torzóban ránk maradt neogótikus épület szintén része (volt) múltunknak, érdemes lett volna tehát sorsáról műemlékes építészek és művészettörténészek meghallgatásával, szakmai fórumon dönteni. Elvégre nem pusztán az tekinthető kulturális örökségnek, amit a nagy hatalmi aspirációkat dédelgető uralkodó osztály hívott életre a millennium idején. A kormányzati döntéshozók azonban nem vacakoltak holmi konferenciázással. Így vette kezdetét 2016 őszén a Fellner-féle palota hiteles rekonstrukciója, a ránk maradt dokumentumok s nem utolsósorban annak az 1908-ban publikált háromnyelvű képes kiadványnak az alapján, amelyben maga az építész ismertette munkáját annak a nemkülönben figyelemre méltó hagyománynak a tudatában, hogy a pénzügyek intézésének már a tizennyolcadik század végétől a várban volt a központja. A Szentháromság tér és a Fortuna utca sarkán állt úgynevezett „elnöki

épületben”, ahol a török kiűzése után alapított Jezsuita Akadémia működött egykor. A rend 1773-as feloszlását követően a Budára költöztetett egyetem rendezkedett itt be átmenetileg, hogy aztán másfél évtized múlva a Pozsonyból Budára telepített Helytartótanács székhelye legyen. A szervezet rezidenciája ekkor nyerte el Franz Anton Hillebrandt tervei alapján kimérten szabályos klasszicista homlokzatát. Csakhogy a kiegyezést követően gyors fejlődésnek induló országban az önálló pénzügyi gazdálkodás apparátusa hamarosan már nem fért el benne; bérleményekbe kényszerült. A rohamléptekkel kapitalizálódó viszonyok között a pénz mindent átható (Ady kortársi látomásaiban éppenséggel minden szellemi-morális értéket fenyegető) hatalmának operatív érvényesítése nehézségekbe ütközött. Wekerle Sándor pénzügyi reformjai valósággal kikövetelték az intézmény centralizációját egyetlen nagy objektumban, minthogy a hivatal akkoriban már – miként Fellner Sándor fogalmazott a szóban forgó albumban – hat különböző házba mintegy „vendégségbe járt”.

Lukács László miniszter, aki korábban is az intézményben dolgozott, tisztában volt a szétszórtságból fakadó áldatlan állapotokkal. Ekként bízta meg Fellner Sándort 1899-ben a tervezéssel, illetve terjesztette elő a következő évben az új rezidenciára vonatkozó grandiózus elképzelését a parlamentben. Javaslatára a tisztelt ház gyorsan rábólintott. Az ellenzék azonban háborgott: okkal tette szóvá, hogy „kéz alatt adták ki”, azaz nem hirdettek pályázatot erre a kivételes

nagyságrendű, négymillió koronás beruházásra, amely nyolcezer négyzetméteres alapterületével a korabeli építési boom ellenére is legfeljebb a királyi várpalotához vagy az országházhoz volt mérhető. Mintha csak egy mai történetet olvasnánk a korabeli napilapokban; a felháborodott honatyák pályakezdő sihedernek titulálták a negyvenvalahány éves tervezőt, holott akkor már két évtizedes sikeres tevékenység állt mögötte. A dualizmus idején sem kivételes személyi összefonódás, hogy ne mondjam hivatali korrupció gyanúja miatti érthető indulat nagyságrendjét jelzi annak feltűnő hangoztatása, miszerint a tervező építette a pénzügyminiszter és felesége házát a Nagy János (ma Benczúr) utcában. Hogy volt-e alapja ennek a feltételezésnek, az nem derült ki a híradásokból, az azonban bizonyos, hogy Fellner nem érdemtelenül jutott a feladathoz. A kor kultúrájában meghatározó szerepet játszó zsidó építészek gárdájának prominens képviselője volt, aki a Műegyetemet követően előbb a bécsi Akadémián tanult, majd Párizsba ment, ahol Charles Garnier (az Opera építésze) és az akkor a francia fővárosban élő Zichy Mihály műtermében is megfordult, festőként pedig kiállított a Tavaszi Szalonon. 1879-ben tért haza; egyik első feladataként alakította ki Trefort Ágoston felkérésére az Andrásy úti (régi) Zeneakadémia épületében Liszt (ma is megtekinthető) igazgatói lakosztályának pompás enteriőrjeit (ahogy az *Esti Kurír* 1942. június 10-i számában nyilatkozott róla). Ezt azután figyelemre méltó munkák sora követte; két zsinagógája mellett a

neoreneszansz Bulyovszky-villa az Andrassy úton, valamint jó néhány eklektikus belvárosi bérház. Csak ezután következett legismertebb és legkarakteresebb műve, a Pénzügyminisztérium.

Megvalósításában Fellner bátran élt kora technikai vívmányaival. Az építkezésről ránk maradt archív fotók tanúsága szerint a tető váza szegecselt öntöttvasból készült, a tágas tereket I szelvényű acélelemekkel hidalták át; fagerendás mennyezetet legfeljebb a kisebb helyiségekben találunk. A díszlépcsőházban Gönczy Lajos apród- és kisasszonyfiguráinak anyaga pirogránit, a tetőre is a Zsolnay-gyár szállította a színes cserepeket. A keresztboltozatokat dróthálós gipsz (rabc) alkotja, a bordaívek meg homogén vakolatarchitektúrák. Mindazonáltal mind a hajdani, mind az immár ismét eredeti formáját mutató épület összképe egyértelműen neogótikus; kívül és a nagytermekben városházákra emlékeztetően, az apszisba torkolló díszlépcsőházban szentélyek módján. Ezt a középkori atmoszférát árasztják az enteriőrök legfőbb díszítőelemeiként az épületesztalos munkák: a hatalmas nyílászárók, az attraktív mennyezeti és a domináns fali faburkolatok. (Egykor a Gregersen cég készíthette őket.) Fellner tehát nem a gótika tizenkilencedik századi újrafelfedezőjének útját járta. Viollet-le-Duc (többek között a párizsi Notre-Dame helyreállítója) a stílust racionális konstrukcióként értelmezte, a szerkezetnek a díszítmény alóli felszabadításával éppenséggel a modernizmus felé nyitott utat. Ennek szellemében születtek az első gótizáló vaskonstrukciók,

többek között Henri Labrouste párizsi egyetemi könyvtárának ma már klasszikusként számon tartott olvasóterme (1850), illetve a Steindl Imre tervezte pesti Új Városházában (1875) a főlépcsőház, hogy egy Fellnerhez időben és térben is közelebbi példát mondjunk. A középkor kutatója, Gerevich László, akinek még volt alkalmja a Pénzügyminisztériumot háború előtti ép állapotában is ismerni, ezért okkal hánytja az alkotó szemére a korszakot feldolgozó 1981-es akadémiai kézikönyvben, hogy a műszaki fejlődés vívmányait „történeti köntös mögé rejtette”, s „a reprezentációs igények kielégítésére és a környezetbe illeszkedésre is csak a jelmezöltés módszerét ismerte”. Ezen a szigorú ítéleten ma sincs okunk alapjaiban változtatni; a helyreállításhoz kapcsolódó újabb kutatások mindössze annyiban árnyalják a fentieket, hogy a középkori díszítőmotívumok itt-ott népiesen szecessziós ízű értelmezésére hívják fel a figyelmet (az épület ornamentikájáról Katona Júlia publikált 2019-ben a PM-Tér6 számára tudományos tanulmányt).

Miként az életmű további meghatározó állomásai (a Veres Pálné utcában a keletiesen eklektikus szerb diákokthon, 1909; a Duna-parti neoreneszansz Ritz Szálló, 1913; a Markó utcai klasszicizáló Kúria, 1918) mutatják, Fellner Sándor nem horgonyzott le a gótikánál. Egyszerűen csak – mint tőle magától tudjuk – a Mátyás-templomhoz kívánt igazodni alkotásával. Ebben korának általános gyakorlata követte, elég csak körülnézni a bécsi Ringstrasse vagy Londonban a Westminster környékén. A köz-

vetlen megbízás tudatában fel sem merült benne, hogy esetleg a különbözőzés – szerényebb méret és más formavilág – szolgálná inkább a célját, amellyel különben ma is csak azonosulni lehet. Hiszen jól működő együtttest hozott létre, amelyben funkcionálisan és esztétikailag is világosan elkülönültek a reprezentatív helyiségek, az ügyintézésre szolgáló közforgalmi terek, illetve az irattárolók. Más kérdés, hogy a környezetének atmoszférájával nem törődve, négyemeletes monstorumot emelt, amelynek helyén tizenegy régi ház ment veszendőbe, az egyetemi (egykor Hess András-féle) nyomda is csak a tömb részeként maradhatott meg. A Buda ostromakor súlyosan sérült komplexum helyreállítására és hasznosítására ugyan 1948-ban pályázatot írtak ki, de a résztvevők főként az egyszerűsítésére kínáltak egymástól alig különböző alternatívákat. Noha miniszteriális funkciójának visszaállítása kérdéses volt, egyik pályázó sem próbálkozott helyén a hagyományos vári utcakép rekonstrukciójával. A nyertes Rados Jenő az akkor még létező Közmunkatanács óhajának engedelmességgel egy szinttel csökkentette és simára egyengette a térre néző főhomlokzatot, finoman kalligrafált ablakokat helyezett el rajta, csakhogy az utcahossznyi épülettestet a monolit nyeregtetőzettel ennek ellenére óhatatlanul kissé egyhangú összképet eredményezett. Helyiségeiben a Műegyetem kollégiuma rendezkedett be, annak részeként nyílt meg ott a hazai beatzenei életben utóbb fontos szerepet játszó ifjúsági klub, a hajdani dokumentációs központban pedig a Fővárosi Levéltár ka-

pott helyet. Életem más-más korszakában e két utóbbiban magam is megfordultam.

Átfogó karbantartás híján folyamatosan pusztult az épület, nem kis részben persze a hatalmas belsők hasznosításnak álcázott durva átalakításai és a historizmus kori emlékek akkor még másodlagos jelentőségű megítélése következtében. A rendszerváltás után egy ideig társadalmi szervezetek működtek benne, míg a második Orbán-kormány által a budai vár kormányzati negyedde alakításának tervével életre hívott Hauszmann Program szelleméhez kapcsolódva újfent és immár érdemben napirendre került a jövője. Először csak néhány, viszonylag épen maradt enteriőr helyreállítására került sor pár milliárdért amolyan próbaként; evés közben aztán megjött az étvágy. A tízes évek derekán egyszer csak arról értesülhettünk, hogy az egész épületet helyreállítják, mivel a Pénzügyminisztérium ismét elfoglalhatja tradicionális helyét a várban. Mondanám, hogy ahol a pénzt kezelik, ott az könnyen folyik... de az illetékes miniszter, Varga Mihály (most már az MNB elnöke) megnyilvánulásaiból irreleváns volna ilyesmire következtetni. Maradjunk tehát szigorúan a tényeknél. A levéltári egységet lebontották, és az épület hosszanti szárnyai között egy teljesen új, merőben mai blokkot emeltek, alul teremgarázsossal, fölötte irodákkal. Ezt a kívül fémraszteres, fás belső udvarára üvegezett felületekkel nyíló szabályos téglatestet zavartalan hivatali működ(tet)ése érdekében közlekedőhidakkal integrálták a régi részekhez. Innen a szépen

megformált épülettést helyének kanyon neve. Az már az intézmény patinás történetéhez képest csupán apró (improvizatív kormányzati stílusra utaló) epizód, hogy mivel a pénzügyi tárca tavaly év végén a Nemzetgazdasági Minisztériumba olvadt, végül egy másik hivatal, a Belügyminisztérium költözött az épületbe. A funkcióváltás miatt szükségessé vált műszaki módosítások következtében a 2021-ben még 54 milliárdosra tervezett beruházás költsége az Átlátszó januári közlése szerint végül 69-re emelkedett. Úgy hallom, a reprezentatív termék nyilvánossá tételének (látogatásának) módján már gon-

dolkodnak. Előbb-utóbb mindenki meggyőződhet róla, hogy mind a tervezők, mind a kivitelezők gondos és igényes munkát végeztek. Ugyanakkor módunk lesz arról is véleményt nyilvánítani, hogy amikor annyi mindenre nincs erőforrás, megérte-e ennek erősen vitatható értékű épületnek a mégoly példás rendbehozatala.

A Fellner Sándor tervezte Pénzügyminisztérium (1904) rekonstrukciója. Tenterterv: **Kruppa Gábor**. Koordinátor: **PM-Tér6 Nonprofit Kft.** Rekonstrukciós koncepció, engedélyezési terv és az új épület: **Makrai Sándor, Vesztergom Adám**. Belsőépítész: **Baliga Kornél**. Kivitelező: **West Hungária Bau Kft., Garage Kft.**

rol-rol

Vásárhelyi Mária

Függő függetlenek

213

Fájdalomtól megtört szívvel osztom meg szomorú tapasztalatomat, hogy Magyarországon a mindennapos tájékoztatás területén a független sajtó gyakorlatilag elesett. Az elmúlt egy év során a korábban politikailag függetlennek tekinthető médiában egyre inkább teret hódít az elfogult, pártos tájékoztatás, amelynek eszközei a kiegyensúlyozatlanság, az elhallgatás, a hírek eltorzítása, bizonyos események túlreprezentálása, esetenként egyes médiumok propagandaeszközként történő funkcionálása.

Ezek a jelenségek talán azon a napon kezdődtek, amikor a *HVG*-ben kitört a botrány amiatt, hogy az ismert bűnügyi újságíró, Dezső András egy rendőrségi jegyzőkönyvet tett közzé

a lapban arról, hogy Varga Judit és Magyar Péter családi konfliktusának megoldásához rendőrségi beavatkozásra volt szükség. A jegyzőkönyvből kiderült, hogy Magyar Péter megengedhetetlenül agresszívan lépett fel a feleségével és a rendőrökkel szemben, és ennek során több szabálysértést is elkövetett. Dezső András elmondta, hogy mielőtt megírta a történetet, több alkalommal próbált beszélni Magyar Péterrel, meghallgatni az ő verzióját a történetekről, eredménytelenül.

Az írás megjelenését követően a szerkesztőséget elárasztották az előfizetők és olvasók felháborodott – esetenként gyalázkodó – levelei és kommentjei, az előfizetés lemondá-